

Portret Janri Va Uning Tasviriy San`Atdagi O`Rni

Qurbonova Shoxista Sherbekovna
Guliston davlat pedagogika instituti talabasi

Jumaboyev Nabi Pardaboyevich
Ilmiy Rahbar, Guliston davlat pedagogika instituti katta o`qituvchisi

Annotatsiya: *tasviriy san`atning eng murakkab janri bo`lgan portret, uning qisqacha tarixi, ma`nosi hamda inson qiyofasini tasvirlashda psixologik holatlarni ifodalashdagi ahamiyati to`g`risida fikr yuritilgan.*

Kalit so`zlar: *janr, portret, rassom, rang, idrok, tafakkur, tasavvur.*

Tasviriy san`at o`quv predmeti har bir inson uchun zarur bo`lgan badiiy madaniyatga doir elementar bilim va malakalar beradi. Chunki, har bir o`quvchi kelajakda qaysi sohada ishlashidan qat`iy nazar u ishdan tashqari vaqtlarida dam olishi, hordiq chiqarishi, ish vaqtida sarflangan quvvatini tiklashi kerak bo`ladi. Bunga u yuksak badiiy saviyada ishlangan san`at asarlari bilan muzey, ko`rgazmalar va boshqa joylarda tanishish, ularni idrok etish, ulardan zavqlanish orqali erishadi. Tasviriy san`atning tur va janrlari mana shunday vazifani bajaradi. Ular orasida portret o`zining alohida o`rniga egaligi bilan ajralib turadi. Tasviriy san`atning janrlaridan biri portretdir. "Portret" frantsuzcha "portrait" so`zdan olingan bo`lib, kishilarni chehrasini xuddi o`ziga o`xshatib tasvirlash ma`nosini bildiradi. Tasviriy san`atning eng murakkab janrlaridan biri odam yuzini tasvirlash bo`lib, bu rassomdan shakl, nisbat va ranglarni mohir ustasi bo`lish bilan birga, odam shaxsini, yaxshi tushunishi, uning psixik holatini idrok eta olishi, uning his-tuyg`ularini ko`ra olishi, yuz tarangligi, yuzdagi rangni rasm ishlayotgandagi holatiga mos kelishi, kishining yuragidagi bo`layotgan o`zgarishlarni, psixik hayajonni real holda ifodalash malakalariga ham ega bo`lishi kerak, chunki, asar tasvirdagi kishini kimligini, yoshini, fe`lu-odatini, amal-unvonini, hatto gavda tuzilishi, boy-kambag`alligini ham ko`rsatib berishi lozim. Har bir inson o`ziga xos murakkab va shu bilan birga qiziqarli xarakterga ega bo`lib, xilma-xil obrazlarga boy xayoti portretda yetakchi o`rinni egallaydi.

Portret san`ati bir necha ming yillik uzoq tarixga ega. Qadimgi Misrda inson qiyofasini tasvirlashda haykaltaroshlarning o`rni beqiyos bo`lgan. Ular insonning ichki hissiyoti va kechinmalarini ko`rsatib bermagan bo`lsalarda, odam tasvirini o`ziga o`xshatib tasvirlashda etarlicha aniqlikka erishganlar. Qadimgi grek usta hunarmandlari xudolar va afsonaviy qahramonlar, shoir, faylasuf va mashhur shaxslarining obrazlarini ideallashtirgan holda tasvirlashga harakat qilganlar. Bu bilan ular o`zlarining go`zallik va nafosat olamiga bo`lgan munosabatlarini badiiylashtirgan. Keskin insoning psixologiyasi va xarakterini juda aniqlik va haqqoniylik bilan ifodalaganlar.

Portretda bosh va qo`lning bilakdan pastki qismi muhim ahamiyatga ega, surat chizayotgan kishi tomoshabin nigohini birinchi navbatda shu omillarga jalb qilmog`i kerak. Insonga xos xarakterni ifodalashda qo`l katta ahamiyatga ega. Ko`pchilik odamlar qo`l imo-ishoralari ko`magida suhbatlashadilar va bu xususiyatlar ham xarakterni yoritishda yordam beradi. Portretda ko`z murakkab joylardan biri bo`lib, o`ta aniqlikni va tafakkurni jamlashni talab etadi. "Ko`z – qalb

ko'zgusi" deyiladi xalq maqollarining birida. Har bir ishni kompozitsiyadan boshlash va uning echimini topish uchun bir necha qoralama va tezkor rangli etyudini bajarish maqsadga muvofiqdir. Bu tayyorgarchilik yaratilajak portretning kompozitsiyasini tanlab olishga, nisbatlar va rang echimlarining to'g'ri topilishiga yordam beradi. Detallarni ishlab chiqqandan so'ng ular umumlashtiriladi, xarakterli joylari belgilanadi va ortiqcha narsalardan voz kechiladi. Bu bosqichda umumiylik, yaxlitlik va uyg'unlik ustida ish olib boriladi. Portret ishlashda detallarning qanday ashyodan ekanligini ifoda etish muhim ahamiyatga ega. Tasviriy san'at mashg'ulotlarida bolani ko'rish a'zolari takomillashib boradi. Chunki, har bir mashg'ulotda narsalarni e'tibor bilan kuzatishga va ularni idrok etishga o'rgatib, bolani diqqat-e'tiborini bir nuqtaga qaratish malakasi ham beriladi. Bu jarayon bolani ixtiyoriy diqqatini barqaror bo'lishini ham ta'minlaydi. Shuningdek, tasviriy san'at mashg'uloti o'quvchilarni e'tiborli, zehn bilan faoliyat ko'rsatishga o'rgatib, ularni barcha his-tuyg'ularini jamlagan holda, o'zida bo'lgan nazariy va amaliy bilimlarni ishga soladi. Butun vujudi, aql-idroki, tasavvur-tafakkuri bilan faoliyat ko'rsatishga olib keladi. Shu boisdan nemis pedagog rassomi P.Shmitning, - "Tasviriy san'at mashg'uloti aql gimnastikasi" - degan xulosasi mutloq to'g'ridir.

XX asrning ikkinchi yarmida o'zbek portretchi rassomlaridan Lutfilla Abdullayev, Abdulhaq Abdullayev, Rahim Ahmedov, Malik Nabiye, Zokir Inog'omovlar samarali ijod qildirlar. L.Abdullayevning "Mulla To'ychi Toshmuhamedov", "Yo'ldosh Oxunboboyev portreti" nomli asarlari real rangtasvirning mohirona ishlangan gultoji hisoblanadi.

A.Abdullayev ilk o'zbek milliy portretchi ustoz rassomlaridan biri. O'zbekiston tasviriy san'atida o'zining yuksak ijodi bilan mazmunli va sermahsul ijod qildi. "Abror Hidoyatov Otello rolida" asari orqali Otelloni o'ychan boqishi, gavda harakati portretga romantik ko'tarinkilik ruhini baxsh etgan. Unda yuz ifodasi psixologik holati mohirona tasvirlangan. "Oybek portreti" asari orqali muallifning chuqur ma'noga ega sara asarlaridan biri hisoblanadi. Rassom "Oybek portreti"da o'zbek buyuk adibining xarakteri va ichki hissiyotlarito'laqonli ochib berilgan. Rassom o'z asarida insonning ichki kechinmalarini qiyofasida tasvirlabgina qolmay, barcha egzu insoniy hislatlarini, fazilatlarini, psixologiyasini yoritib berish orqali buyuk o'zbek yozuvchisining jonli obrazini yarata oldi.

Rahim Ahmedov qalamiga mansub "Surxandaryolik ayol", "Ona o'ylari", "Dehqon" kabi asarlarida inson obrazini, uning ichki kechinmalarini hamda his-tuyg'ularini, yuksak orzularini va go'zal insoniy qalbini ochib berishga harakat qilgan va buning uddasidan chiqq olgan.

Xullas, tasviriy san'at darslari o'quvchilarni har tomonlama rivojlanishi asosi bo'lib qoladi, bunda uni o'rni va roli benihoyat kattadir. Tasviriy san'at inson zotini mehnatga, aql-idrokka, tafakkur qilishga, ijod qilishga, go'zallikka intilishga o'rgatib, unda chiroyli, go'zal ma'naviy dunyosini yaratib keldi. Shuningdek, kuzatishlar va ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, tasviriy san'at yoshlarga faqat ilm-tafakkur, go'zal estetik ideallar beribgina qolmay, odam zotini eng muhim jihatlarini, ya'ni kuzatish, ko'rish, idrok qilish va tafakkur-tasavvurlarini rivojlantiradigan bosh va asosiy vosita ekanligi isbotlanmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.Sulaymonov. Tasviriy san'at ta'limi sifati va samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari. T.: 2017 y.
2. R.Xasanov. Maktabda tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. T.: 2004 y.
3. Jaborov. Rangshunoslikka oid ayrim atama va iboralarning izohli lug'ati. T.: 2001y.
4. B.Oripov. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. N.: 2007 y.
5. N.Abdullayev. San'at tarixi elektron o'quv qo'llanma. T.: 2005 y.
6. A.Эгамбердиев. Жанровая Живопись Узбекистана. Т.: F.Фулям, 1989 г.